

Людомир ФІЛОНЕНКО
завідувач кафедри музикознавства та фортепіано
Дрогобицького державного педагогічного
університету ім. Івана Франка,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПРО КОМПОЗИТОРА ЯРОСЛАВА БАРНИЧА ТА ЙОГО ПІСНЮ «ГУЦУЛКА КСЕНЯ»

(закінчення, початок в № 4/5 '2008)

Згадують коломийчани сестри Надія і Софія Вергановські: «Мешкали ми у помешканні Василя Барнича (батька композитора. — *Л. Ф.*) на вул. Б. Хмельницького, 31 (в минулому Крашевського, 82, Вільсона, 31) на початку 1930-х рр. разом з Галиною Грабець та Галиною Сеньківською (внучкою о. Гриньовського, який тривалий час також жив у Василя Барнича — до речі й похований в одному гробівці з ним та дружиною Юлією на старому цвинтарі в Колодії). Дуже часто співали різних пісень, в тому й числі «Гуцулку Ксеню». Особливо її любили співати рідні сестри Ірина Рурак і Олена Вергановська (обидві з роду Барнич). Олена Вергановська була дружиною нашого рідного брата Ярослава Вергановського. Згодом Галина Сеньківська поїхала вчитися до Станиславова і там познайомилася з Ксенєю» [2].

Ось що пише Галина Сеньківська в листі до Степана Пушика від 24 січня 1990 року: «Героїня пісні — моя шкільна товаришка Ксеня Клиновська, дочка священика із села Небилів, що біля Перегінська, народжена в 1915 році. Вчилася я з Ксенєю в учительській семінарії сестер-василіянок, яка в ко-лишньому Станиславові була на вулиці Петра Скарги, 17, і в гуртожитку ми разом жили.

Учителем співів і музики був у нас Ярослав Барнич. Він закохався в Ксеню і написав для неї танго «Гуцулка Ксеня»... Я була бібліотекаркою нотної бібліотеки Барнича. Маю з тих часів знімки, на яких є Ксеня і Барнич. Минуло багато років і люди позмінювали слова танга та і ритміка мелодії змінилася. Я це танго ще і тепер співаю так, як його написав Барнич.

Пам'ятаю, не раз на перерві під час репетиції хору ми співали танго, а він стояв збоку, курив і задоволено усміхався...

Ксеня була не русява і не чорна, а шатенка. Була середнього росту, стрункої будови, з вдачі — весела, лагідна і мала добре серце. Барнич був чорний, із злегка хвилястим волоссям, з маленькими ву-

сиками, худорлявий, дуже чемний у відношенні до нас, його учениць. Пам'ятаю, з чого почалась їх дружба. В цей час всі три українські школи Станиславова готовили разом концерт Шевченка. Ксеня, крім гри на скрипці) зауважимо, що на світліні вона зі скрипкою — Л. Ф.), яка обов'язувала нас усіх, грала на фортепіано. Барнич дав їй грати соло на концерті. Вона вивчила твір, а він приходив давати вказівки. І так почалося. Вона мала відкриту натуру, все нам розказувала.

З'явилося танго «Гуцулка Ксеня». Вона це принесла і схвала під матрац в ліжку не так перед нами, як перед сестрою-монахинєю, префектою бурси. Ми співали танцювали танго, вона з нами» [7].

Про це згадує також у своїх спогадах «Про що нагадала стара світлина» Ольга Каблак-Галій. Ось що записала з її слів донька, Заслужена артистка України Марія Галій-Моравська (друкується вперше — Л. Ф.): «Перед вами стара світлина камерного оркестру семінаристок приватної жіночої вчительської семінарії сестер Василіянок в Станиславові (теперішньому Івано-Франківську) по вулиці Петра Скарги з маестро Ярославом Барничем — професором, композитором та диригентом в 1932–1933 навчальному році. На світліні семінаристки, які грали на скрипках, віолончелях, фортепіано (на передньому плані бубен, зліва — фізгармонія, на стінах портрет Фредеріка Шопена та Станіслава Монюшка, а в центрі — маестро Барнич).

Я вчилася сім років. Два роки — у школі вправ (що відповідало шостому і сьомому класам загальноосвітньої школи) і п'ять років семінарії.

Коли я вчилася у школі вправ, тоді на п'ятому курсі семінарії вчилася відома українська письменниця Ірина Вільде (дівоче прізвище Дарка Макогон). Ірина Вільде була дуже цікавою, товариською, веселою та дотепною, користувалася великою симпатією та популярністю серед молоді.

Ярослав Барнич був середнього росту, щуплий, мав чорне, курчяве волосся, завжди акуратно та елегантно одягнений. Був веселим, товариським, дотепним. Він вчив гри на скрипці, теорію музики, провадив оркестр та хор, вчив на всіх п'ятьох курсах семінарії. Був дуже строгим та вимогливим, але користувався великою симпатією та любов'ю семінаристок. Коли була сфотографована світлина, я була на п'ятому курсі. І зараз я вже не пригадую імен та прізвищ всіх семінаристок, особливо чотирикурсниць. Перші три дівчини (чотирикурсниці): Нуся Марич, в середині — Ксеня з гір Карпат (Клиновська — Л. Ф.) дочка священика, якій маестро присвятив піс-

ню «Гуцулка Ксеня». Другий ряд (зліва направо): піаністка Нона Гошовська, Галя Остапчук, Іванка Келебай, Слава Полутранка, я — Ольга Каблак (замужем Галій), професор Ярослав Барнич, Юля Гордійчук, Марія Пришляк, Нуся Смеречинська, Аделя Гольдер. Третій ряд: піаністка і скрипалька Оксана Бойко, піаністка Ірина Шуровська, Стефа Олійник, Марійка Шумська, Владзья Боднарчук, Стефа Ленчук, Оля Онищук. Четвертий ряд — чотирикурсниці.

Хор та оркестр під керівництвом Ярослава Барнича давав багато концертів, на яких виконували духовну та класичну музику, народні українські пісні, твори польських та українських композиторів. На лекціях маестро Барнича завжди була велика дисципліна. Дуже багато студенток були закохані в маестро, бігали за ним та надокучали йому. Маестро завжди делікатно, але консеквентно та рішуче давав відпір. Пригадую, як ми їздили потягом, а потім йшли пішки на Скит Манявський в Карпатах. Багато семінаристок старалися сісти на лавці біля маестро, весь час його про щось розпитували (особливо треті молодші курси) і що потім він втік до нас, п'ятикурсниць в інше купе, бо ми були старші та серйозніші.

На приватних вечірках, пригадую, співали багато пісень Ярослава Барнича. Особливо популярною була «Гуцулка Ксеня». Маестро розказував багато цікавих історій із свого життя, але ніколи не згадував, що був Січовим Стрільцем, бо коли б про це довідалася польська влада, його зразу були б звільнили з роботи. Про це, що Ярослав Барнич був у в усусусах я довідалася тільки декілька років тому, коли заньківчани поставили на сцені свого театру його оперету «Шаріка» [9].

На Прикарпатті танго «Гуцулка Ксеня» було дуже популярним і в 1950-х рр., і всі його знали як творіння Ярослава Барнича. Про це неодноразово наголошували композитор Євген Козак, диригент, педагог й науковець Семен Масний, а також відома музикознавець, доцент кафедри історії музики Львівської державної консерваторії імені Миколи Лисенка Марія Білинська [10, с. 7].

Цікаве повідомлення подане у публікації «Пам'ятник композиторові» в журналі «Крилаті»: «Ви, напевно, чули, а може, й умієте заспівати популярну українську пісню-танго «Гуцулка Ксеня». В Україні комуністи приписують її іншому авторові (Савицькому), але насправді «Гуцулку Ксеню» написав бл. п. український видатний композитор Ярослав Барнич» [4].

А Олег Лисяк із США згадує: «...і сьогодні ще співають не лише по українських пластових і сумівських таборах Америки, Канади

й Європи незабутню пісню про «Гуцулку Ксеню» (з одноіменної оперети Барнича) — (хоч, не раз і не знають, чия пісню співають),-але і на рідних землях, де ім'я Барнича офіційно не існує» [3].

Хочемо звернути увагу читачів ще на один цікавий, на нашу думку, документ, а саме на Постанову № 586 від 23 травня 1956 р. УЗАПу та Спілки радянських композиторів УРСР, в якій наголошується, що на основі представлення доказів і документів двох пісень («Гуцулки Ксені» і «Червоних маків» — 1932–1934) визнали за Р. Савицьким авторство [5, с. 380].

Автор цієї публікації досить довго розшукував оригінал згаданої Постанови, але, на жаль, ні в Спілці композиторів України, а ні в Управлінні захисту авторських прав її не було. І лише одна працівниця УЗАПу скерувала мене в Державний музей-архів літератури і мистецтва України, де повинен був знаходитись цей документ. Після скрупульозних пошуків, як не прикро це констатувати, цієї Постанови не вдалося віднайти. І як пояснила архіваріус з досвідом, що «цей документ міг існувати лишень у віртуальному варіанті». Але пошуки продовжувалися... І працюючи над особовими справами призабутих українських композиторів, вдалося віднайти Протокол засідання Президії Союзу радянських композиторів України від 24 травня 1956 р. [6]. Але ні про Р. Савицького, ані про «Гуцулку Ксеню» мова там не ведеться. А два дні поспіль Президія СРКУ свої засідання ніколи не проводила. Пропонуємо читачам повний текст цього Протоколу, вважаємо доцільним подати його мовою оригіналу:

«Присутствовали: т. Данькевич, Майборода, Таранов, Мейтус, Ревуцкий, Юцевич, Творун, Дремлюга, Зноско-Боровский, Вилинский, Коломиец, Свешников, Голубицкий, Гакман.

Повестка дня:

1. Распределение обязанностей между членами Президиума ССКУ.
2. Прием в члены Союза.
3. О работе Музфонда в области печати и распределения нот.
4. О сокращении сметы расходов по Украинскому отделению Музфонда на 1956 год в сумме 69 тыс. рублей.
5. Утверждение характеристик на т. т. Г. Таранова и Г. Майбороду.
6. О подготовке проекта заселения дома композиторов по ул. Калинина 16-а.
7. О творческих командировках.
8. О продлении срока пребывания Л. Колодуба на даче Музфонда в Ворзеле.

9. Заявление т. Дремлюги и т. Жданова об издании их произведений.

Председатель правления Союза
Советских композиторов Украины
Ответственный секретарь

К. Данькевич
С. Творун

А у 1938 р. Я. Барничем було написано оперету на 3 дії «Гуцулка Ксеня» (лібрето і музика автора, тексти до пісень написав професор гімназії з Коломиї Д. Николишин, лейтмотивом тут використано однойменну пісню-танго). Події відбуваються в 1936 р. (І дія — в оселі «Говерля» у Ворохті, 2 дія — в Яремчі під залізничним акведуком, 3 дія — в готелі «Гостиниця» У Львові).

Поставлена оперета в 1939 р. (м. Деятин) театром ім. Івана Котляревського під керівництвом Володимира Блавацького. Цікаво, що прем'єра оперети мала відбутися в Косові, але як свідчить В. Блавацький у своїх спогадах, польський староста не дозволив ставити її, бо «... гуцули це польське (?) плем'я і їх невільно показувати на підмостках українського театру» [8, с. 163].

Не допомогли навіть такі факти, що «Гуцулка Ксеня» пройшла цензуру й Володимир Блавацький сам просив у сприянні постановки її у відомого польського режисера, директора Варшавського «Народного театру» п. Зельверовича, який відпочивав у цей час на курорті в Косові.

Позитивно оцінили оперету провідні музиканти і критики, такі як В. Барвінський, Н. Нижанківський, О. Боднарівч, А. Рудницький та ін. Вони вважали Ярослава Барнича за першого українського композитора, який «сюжети й музику до оперет брав із нашого життя, вбираючи їх у європейські рамки» [1, с. 488]. Окремі ж з критиків назвали Ярослава Барнича українським Легаром.

На жаль, з приходом радянської влади у 1939 р. всі оперети Я. Барнича були заборонені, в тому й числі славна «Гуцулка Ксеня», адже була пронизана патріотично-національними ідеями, дотепним і гострим гумором.

Під час війни клавір, партитуру й лібрето оперети було втрачено і відтворено лише в США. Так, у 1950–1956 рр. в містах Канади і США з успіхом йшли поновлені оперети Ярослава Барнича «Шаріка» і «Гуцулка Ксеня». Остання — понад десять разів. Згодом «Гуцулку Ксеню» сфільмовано і показано в усіх українських осередках Північної Америки (прем'єра фільму відбулася 22 січня 1956 р.).

А в СРСР на творчу спадщину Я. Барнича було накладено табу й годі було сподіватися на постановку й виконання його оперет. І лише в середині 90-х років, коли Україна виборола незалежність, донька композитора п. Ірина Барнич-Дубас змогла передати лібрето і клавіри оперет «Шаріка» і «Гуцулка Ксеня» на Батьківщину Ярослава Барнича. А Народний артист України, Лауреат Державної премії ім. Тараса Шевченка Федір Стригун поставив на сцені Львівського драматичного театру ім. Марії Заньковецької оперету «Шаріка», прем'єра якої з великим успіхом відбулася 25 листопада 1995 р. у Львові. Це надихнуло колектив й згодом, 26 липня 1997 р. ще з більшим успіхом було поставлено знамениту «Гуцулку Ксеню», яка і донині «йде на аншлазі» і поряд з шедеврами світового мистецтва «Мадам Боварі», «Марусею Чурай», «Медесю», «Наталкою Полтавкою», «Ромео і Джульєттою» та ін. займає гідне й постійне місце в репертуарній афіші заньківчан.

1. *Барнич Я.* З автобіографії // Визвольний шлях. — Лондон, 1975. — Кн. 4.
2. Лист Надії та Софії Вергановських з Коломиї до Людомира Філоненка у Дрогобич від 25 серпня 1999 року.
3. *Лисяк О.* 50 років за диригентським пультом // Гомін України (США). — 1966. — 13 серп.
4. Пам'ятник композиторові // Крилаті, Брюссель (Бельгія). — 1970. — № 12. — С. 19.
5. Пісні та романи українських радянських поетів (1917–1957). — К., 1960.
6. Протокол засідання Президиума Союзу советских композиторов Украины от 24 мая 1956 года // Державний Архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 661, оп. 1, арк. 118.
7. *Пушик С.* Про авторів пісень «Червоні маки» і «Гуцулка Ксеня» // Галичина. — 1995. — Ч. 106–114.
8. *Ревуцький В.* В орбіті світового театру. — К.; Харків; Нью-Йорк, 1995.
9. Рукопис цього спогаду знаходиться в приватному архіві професора Степана Стельмашука.
10. *Стельмашук С.* Гуцулка Ксеня. — Львів, 2007.